

kacji z 1786 r. Po raz pierwszy zostały tak szeroko omówione kolejne projekty kodyfikacji oraz jej tekst ostateczny, a następnie dalszy rozwój prawa karnego w Toskanii aż po ustawę karną z 1807 r. Zasadnicze znaczenie ma zwłaszcza aparat dokumentacyjny książki, który zawiera wszystkie najważniejsze teksty projektów i teksty ustaw karnych (s. 181-432). W ten sposób stworzona została szczegółowa podstawa dla wszelkich studiów monograficznych związanych z dziejami prawa karnego tego okresu.

Także i druga publikacja pióra C. Mangio składa się z części o charakterze opracowania, poświęconego dziejom porządku publicznego w Toskanii i roli policji tej epoki oraz z obszernych aneksów źródłowych, zawierających podstawowe teksty programowe, projekty i ustawy, związane z tą problematyką. Imponująca seria wydawnicza publikowana nakładem firmy Giuffrè w Mediolanie zrewolucjonizuje w sporej mierze dotychczasowy obraz dziejów reformy prawa karnego, zwłaszcza we Włoszech XVIII w.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)

André Delaporte, *L'Idée d'Egalité en France au XVIIIe siècle. Avant-Propos de Pierre Chaunu*, Paris 1987, P.U.F., ss. 355.

Omawiana książka stanowi nową oryginalną próbę ujęcia kwestii, która pod koniec XVIII w. nabiera zasadniczego znaczenia. Poszukiwanie dziedzictwa Oświecenia dla poglądów i działań lat 1792-1794 było przedmiotem państwowego doktoratu autora, który obecnie przedstawił wyniki swej pracy w postaci książki. Autor przyjął generalnie systematyczny punkt widzenia swych rozważań i jedynie kilku autorów najwyższej rangi zyskuje sobie miejsce odrębne. W rozdziale pierwszym rozważany jest mit Złotego Wieku i mit Dobrego Dzikusa (*Bon Sauvage*). Następnie otrzymujemy analizę problemu w ramach ewangelicznych i w nauce Kościołów (tutaj także dwa słynne wystąpienia księży — Mesliera oraz Dom Deschamps'go). W sumie jednak autor kładzie nacisk na to, iż kościół oficjalny był daleki od idei podważania społeczeństwa stanowego. Rozdział drugi, najobszerniejszy i zasadniczy w pracy, rozważa problem koncepcji równości w różnych modelach organizacji społeczeństwa. Dwa wielkie tematy to utopie i podróże wyimaginowane. Rozdział trzeci dotyczy kwestii, które już wielokrotnie były przedmiotem rozważań: miejsce hasła równości w debatach filozoficzno-prawniczych i historycznych epoki (Monteskiusz, Morelly, Rousseau i wielu innych aż do epigonów — Raynal, Mably, Restif de la Bretonne). W swej książce, opartej na solidnych podstawach erudycyjnych autor pozostaje w kręgu rozważań teoretycznych epoki. Należy jednak zanotować, iż obiecuje on kontynuować swe rozważania w osobnej rozprawie o równości w kontekście walk politycznych wieku XVIII.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)

Joseph von Sonnenfels. Hrsg. von Helmut Reinalter, Wien 1988, ss. 272.

Rozwinięte szeroko w okresie powojennym badania nad dziejami austriackiego Oświecenia wielokrotnie już obejmowały z różnych punktów widzenia postać

i działalność Sonnenfelsa. Dla badań historycznoprawnych swego rodzaju podsumowaniem naszej wiedzy o Sonnenfelsie jako prawniku była monografia K. H. Osterloha z 1970 r. Obecnie staraniem Austriackiej Akademii Nauk otrzymaliśmy zbiorową próbę przedstawienia wszystkich niemal aspektów życia i działalności Sonnenfelsa. Na 7 tekstów jeden — H. Reinaltera — stanowi wprowadzający zarys życia i działalności Sonnenfelsa, dwa wykraczają poza problematykę działalności i myśli Sonnenfelsa jako prawnika i kameralisty. Są to: E. Wangermann, *Joseph von Sonnenfels und die Vaterlandsliebe der Aufklärung* oraz H. Haider-Pregler, *Die Schaubühne als „Sittenschule“ der Nation. Joseph von Sonnenfels und das Theater*. Obszerny esej W. Ogrisa, *Joseph von Sonnenfels als Rechtsreformer* (s. 11 - 96) kontynuuje liczne prace tego autora poświęcone różnym aspektom dziejów kodyfikacji w Austrii wieku XVIII i stanowi pierwszą nowoczesną próbę ujęcia całokształtu roli Sonnenfelsa w procesie reformy prawa w Austrii w drugiej połowie XVIII w. po początki XIX w. Problemy doktrynalne ujmują w twórczości Sonnenfelsa dwaj dalsi autorzy: J. Garber, *Recht und Utilitarismus: Joseph von Sonnenfels und das späte Naturrecht*, s. 97 - 138 i H. Reinalter, *Joseph von Sonnenfels als Gesellschaftstheoretiker*, s. 139 - 156. Zagadnieniem źródeł myśli Sonnenfelsa jako kameralisty zajęła się szczegółowo H. Kremers, *Das kameralistische Werk von Joseph von Sonnenfels. Einige Aspekte der Quellenforschung* (s. 171 - 190). Sylwetka Sonnenfelsa była niejednokrotnie oceniana surowo, odmawiano mu oryginalności. Nikt jednak zapewne nie wyraził lepiej i wszechstronniej ducha oświeconego absolutyzmu austriackiego i nikt więcej nie zdziałał od niego na tym polu, budując gmach oświeconego prawa oraz oświeconej biurokracji.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)